

Комашко В.В.

Національний інститут стратегічних досліджень

Кравченко С.О.

Національний інститут стратегічних досліджень

КОРУПЦІОГЕННІ ЧИННИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ КОМПЛЕКТУВАННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ І ШЛЯХИ ЇХ УСУНЕННЯ

Стаття присвячена виділенню комплексу корупціогенних чинників у діяльності територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (далі – ТЦК) та обґрунтуванню підходів і рекомендацій щодо їх усунення. Встановлено, що зазначені корупціогенні чинники пов'язані з непрозорістю та недостатньою регламентацією процедур діяльності ТЦК, слабким зовнішнім контролем за їх рішеннями, обов'язковими особистими контактами громадян з працівниками ТЦК. Усунення корупціогенних чинників запропоновано здійснювати на основі принципів цифровізації, правової регламентації та дієвого контролю.

У напрямі цифровізації рекомендовано: сформувати та затвердити План заходів щодо повного запровадження Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів (далі – Реєстр) і налагодження електронної взаємодії між державними органами з питань військового обліку; запровадити взяття на військовий облік, зняття та виключення з військового обліку осіб без їх присутності шляхом обов'язкової регулярної актуалізації Реєстру; запровадити оформлення в електронному вигляді повісток про виклик до ТЦК та постанов військово-лікарських комісій (далі – ВЛК) районних (міських) ТЦК зі створенням відповідних баз даних. Наголошено на необхідності приділити спеціальну увагу вирішенню проблем забезпечення захисту інформації в Реєстрі, а також відповідних даних, що обробляються через Єдиний державний вебпортал електронних послуг «Дія».

З погляду правової регламентації рекомендовано: затвердити Примірний регламент ТЦК, визначивши в ньому процедури та строки оформлення документів, якомога ширші можливості такого оформлення за процедурами надання електронних публічних послуг тощо; затвердити Порядок здійснення моніторингу способу життя суб'єктів декларування, передбачивши в ньому, серед іншого, механізм, що забезпечить такий моніторинг стосовно усіх керівних працівників ТЦК та, вибірково, лікарів ВЛК; запровадити обов'язкове щорічне оновлення складу ВЛК районних (міських) ТЦК, насамперед, їх голів.

Забезпечення дієвого контролю за рішеннями ТЦК пропонується шляхом: побудови зовнішніх контрольних механізмів через залучення структур, працівники яких, як правило, є особисто нейтральними щодо керівництва ТЦК; встановлення обов'язкової детальної підзвітності ТЦК про прийняті рішення щодо надання відстрочок та виключення з військового обліку; періодичного вибіркового перегляду постанов ВЛК районних (міських) ТЦК про непридатність до військової служби.

Ключові слова: територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, корупціогенні чинники, військовий облік, військово-лікарські комісії, електронний реєстр військовозобов'язаних, правове регулювання військового обліку.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Корупція залишається значною внутрішньою проблемою України в сучасних умовах. Як зазначається в Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки, досягнутий за останні роки прогрес у протидії корупції не задовольняє суспільство, оскільки є надто повіль-

ним. Зокрема, стратегія виділяє низку проблем у секторі оборони, в тому числі щодо корупційних ризиків при формуванні і реалізації кадрової політики у сфері оборони, під час призову (прийняття) на військову службу [16]. В даній сфері останнім часом особливої актуальності набула проблема корупції в діяльності територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки

(далі – ТЦК). Так, в межах соціологічного дослідження, проведеного в липні 2023 р. Фондом «Демократичні ініціативи» та Київським міжнародним інститутом соціології, 53.8 % респондентів відзначили, що корупція й некомпетентність у військоматах належить до проблем, які найбільше шкодять здатності України чинити опір та перемагати Росію [25]. Визнання проблеми на вищому державному рівні зумовило створення міжвідомчої комісії на чолі з першим заступником Міністра оборони України, якою напрацьована низка рекомендацій [10]. Разом з тим, вирішення цієї проблеми з погляду системного виявлення та усунення корупціогенних чинників у діяльності ТЦК потребує поглибленого наукового аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми. Причини та передумови корупції в різних сферах суспільного життя досліджували І. Бачинська, Т. Василевська, С. Дрьомов, Ю. Кальниш, І. Коліушко, Н. Липовська, М. Мельник, А. Михненко, Є. Невмержицький, В. Полтерович, О. Прохоренко, Г. Сатаров, С. Серьогін, В. Тимошук та ін. Представники громадськості, журналісти, політичні діячі проводять досить активну роботу щодо визначення тих чи інших корупціогенних чинників у діяльності ТЦК та шляхів їх усунення, що знайшло відображення в публікаціях у медіа [4; 7; 24]. Можна також відзначити дослідження Національного агентства з питань запобігання корупції, в якому виділено комплекс причин корупції, що пов’язана з виїздом за межі України військовозобов’язаних чоловіків, у тому числі стосовно ТЦК [6]. Разом з тим слід відзначити, що в наукових працях на даний час не приділяється жодної уваги відповідному напрямку антикорупційної проблематики.

Мета статті – виділення комплексу корупціогенних чинників у діяльності ТЦК та обґрунтування підходів і рекомендацій щодо їх усунення.

Виклад основного матеріалу дослідження. З погляду системної антикорупційної діяльності принципово важливе значення має виявлення причин, що зумовлюють особливості та конкретні прояви корупції. Такі причини називають корупціогенними чинниками – явищами, що породжують або сприяють породженню чи зростанню корупції.

Аналізуючи з цього погляду діяльність ТЦК, доцільно, перш за все, звернути увагу на один із базових принципів запобігання корупції – прозорість діяльності державних органів. Отже, до вагомих корупціогенних чинників належить

непрозорість ведення військового обліку в ТЦК, що зумовлена його здійсненням здебільшого в паперовій формі. Так, у звіті Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК), опублікованому в жовтні 2022 р., відсутність систем електронного документообігу називається однією з причин корупційних ризиків у ТЦК [6, с. 65]. Ще в 2017 р. на законодавчому рівні започаткований Єдиний державний реєстр призовників, військовозобов’язаних та резервістів (далі – Реєстр), призначений автоматизувати збирання, зберігання, обробку та використання відповідних даних [14]. На даний час Реєстр мав би бути повністю запровадженим. Замість цього, як відзначається в низці публікацій, станом на середину 2023 р. облік військовозобов’язаних відбувається, як правило, у вигляді паперових документів, до яких є доступ лише у працівників ТЦК. В результаті чимало громадян взагалі ніколи не перебували на військовому обліку, можливі випадки втрати особових справ в архівах [7; 8; 24]. Така ситуація значно ускладнює контроль за діяльністю ТЦК в сфері військового обліку, що відкриває суттєві можливості для працівників, насамперед, керівників цих органів отримувати неправомірну вигоду за оформлення (сприяння в оформленні) документів про тимчасову непридатність до військової служби або зняття з військового обліку за станом здоров’я, а також за незалучення до призову на військову службу осіб, які підлягають мобілізації.

Для усунення зазначеного корупціогенного чинника керівництвом Міністерства оборони України поставлено завдання якомога швидшого переведення військового обліку в електронний формат, як це передбачено оновленим в 2022 р. Порядком організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов’язаних та резервістів (далі – Порядок військового обліку) [22]. Це дає змогу контролювати відомості про всіх зазначених осіб, мінімізувати роль людського чинника у внесенні змін до цієї інформації, що значно зменшує можливості для корупційних дій [9; 24].

Пов’язаним корупціогенним чинником є *відсутність механізмів електронної взаємодії ТЦК з іншими державними органами*, на що вказується у звіті НАЗК. Насамперед, службові особи Державної прикордонної служби України не мають механізмів доступу до Реєстру, тому не можуть використовувати наявну в ньому інформацію для контролю перетину особами державного кордону. Не сформовані також механізми доступу працівників ТЦК до державних реєстрів актів цивільного стану громадян, платників податків,

баз даних про рух громадян через державний кордон тощо [4; 6, с. 62, 65]. За словами Першого заступника Міністра оборони України О. Павлюка, для виправлення ситуації заплановано підписання спільних наказів цього міністерства з вісьмома міністерствами щодо забезпечення взаємодії Реєстру з іншими державними реєстрами та базами даних, зокрема, доступу до Реєстру правоохоронних органів, які зможуть контролювати внесення в нього змін [1; 9]. Зараз триває активна робота, спрямована на створення механізму інформаційного обміну між Реєстром та інформаційною системою Державної прикордонної служби України [3]. З цього приводу зауважимо, що в Законі України «Про Єдиний державний реєстр призовників, військовозобов'язаних та резервістів» (далі – Закон про Реєстр) ніяким державним органам, крім суб'єктів Реєстру, не надані права доступу до його відомостей.

На наш погляд, відсутність прогресу в цифровізації військового обліку протягом вже кількох років пов'язана з браком цілеспрямованості та плановості. Отже, для того, щоб нинішні зусилля державних органів завершилися потрібними результатами, видається доцільним **сформувати та затвердити розпорядженням Кабінету Міністрів України План заходів щодо повного запровадження Реєстру та налагодження електронної взаємодії між державними органами з питань військового обліку**, що має містити перелік заходів, індикаторів та строків їх виконання, відповідальних установ. Без наявності та чіткої реалізації даного плану вирішення завдань цифровізації військового обліку виглядає досить проблематичним. Зокрема, в розвиток рекомендацій звіту НАЗК [6, с. 77] серед заходів плану доцільно передбачити:

- включення всіх без винятку документів військового обліку в Реєстр з дублюванням їх визначеного переліку в паперовому вигляді;

- запровадження порядків одержання відповідальними особами ТЦК інформації для актуалізації Реєстру з інформаційно-телекомунікаційних систем, реєстрів, баз (банків) даних від державних органів, вказаних у ч. 3 ст. 14 Закону про Реєстр;

- визначення в Законі про Реєстр переліку державних органів, що мають права доступу до його відомостей, включаючи Державну прикордонну службу України, Національне антикорупційне бюро України, органи Національної поліції й прокуратури України, а також запровадження порядків доступу службовців цих органів до відомостей Реєстру;

- в п. 9 Положення про базу даних «Відомості про осіб, які перетнули державний кордон України, в'їхали на тимчасово окуповану територію України або виїхали з такої території» [18] включення до переліку видів інформації, що вноситься до цієї бази, відомостей щодо підстав виїзду та реквізитів підтверджуючих документів для осіб чоловічої статі віком від 18 до 60 років.

Думається, зазначена цифровізація є необхідною умовою усунення низки причин корупції, пов'язаних з людським чинником. До таких причин належать, насамперед, **обов'язковий особистий контакт призовників, військовозобов'язаних та резервістів з працівниками ТЦК у поєднанні зі значними можливостями власного розсуду останніх при вирішенні питань військового обліку**. Зокрема, взяття на військовий облік, зняття та виключення з військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів у районних (міських) ТЦК наразі здійснюється лише за їх особистої присутності, отже, фактично, на власний розсуд службових осіб ТЦК після особистого контакту з відповідними громадянами. Згідно з Порядком військового обліку, особа може за власним бажанням подати відомості для включення до Реєстру через Єдиний державний вебпортал електронних послуг (далі – Портал «Дія»), але реально такої можливості зараз немає [2]. Передбачене також автоматизоване взяття на військовий облік та зняття з нього шляхом внесення відомостей в Реєстр через єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ України, але за умови запровадження відповідної інформаційної взаємодії, якої на даний час немає. Оформлення повісток про виклик до ТЦК передбачене виключно в паперовій формі без збереження в електронній базі, а вручення повісток – особисто громадянам під підпис незалежно від місця їх перебування на військовому обліку [20; 22]. При цьому нормативно-правові акти не регламентують процес оформлення та вручення повісток (послідовність дій, місце), наслідком чого є досить поширена практика виконання таких дій в громадських місцях, на блокпостах тощо із заповненням персональних даних особи у порожній бланк з підписом і печаткою керівника ТЦК безпосередньо перед врученням повістки, що низка юристів вважає незаконним [26; 27]. За такої процедури вибір конкретної особи, фіксація факту оформлення та вручення їй повістки цілком залежить від власного розсуду працівників ТЦК.

Загалом описана ситуація створює значний ризик корупційних домовленостей під час особистих контактів громадян з працівниками ТЦК

про невзяття особи на військовий облік, виключення з цього обліку, відсутність фіксації факту вручення повістки та ін. Для усунення зазначених корупціогенних чинників пропонується:

– **запровадити взяття на військовий облік, зняття та виключення з військового обліку осіб без їх присутності шляхом обов'язкової регулярної актуалізації Реєстру** на основі відомостей від державних органів, органів місцевого самоврядування, військових частин та ін.;

– **створити спеціальну базу даних повісток, запровадити їх оформлення в електронному вигляді** з накладенням кваліфікованого електронного підпису керівника ТЦК, а також **встановити чітку процедуру їх вручення**, можливо, передбачивши як одну з альтернатив використання засобів електронних комунікацій.

При здійсненні цифровізації військового обліку необхідно враховувати, що відомості про кількість військовозобов'язаних, які знаходяться на військовому обліку, призначені на доукомплектування Збройних Сил України, інших військових формувань за мобілізаційним планом, залишки вільних ресурсів військовозобов'язаних належать до державної таємниці [17]. Тому надання прав доступу до відомостей Реєстру іншим державним органам, крім суб'єктів Реєстру, значно підвищує ризики витоку таємної інформації. Це зумовлює особливу актуальність **проблеми забезпечення захисту інформації в Реєстрі**, для вирішення якої Порядок ведення Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів передбачає впровадження комплексної системи захисту інформації з підтвердженою відповідністю та дотриманням вимог її експлуатації [21]. Отже, ця система має бути запущена одночасно із запровадженням Реєстру, щоб захистити його дані від несанкціонованого доступу, зловживання доступом, незаконного використання відомостей тощо.

Як корупціогенний чинник виділяють також **оформлення довідок та інших документів працівниками ТЦК лише через особистий контакт з громадянами**, зокрема, дозволів для виїзду за кордон моряків, авіаційного персоналу, довідок про надання відстрочки від призову на військову службу та ін., у поєднанні з **обмеженням часом та недостатньою впорядкованістю процедур обслуговування громадян**. Як зазначається у звіті НАЗК, як правило, прийом громадян здійснюється упродовж 2 днів на тиждень в порядку «живої черги» [6, с. 65–66]. Можливостей попереднього запису на прийом або альтернативних процедур, крім безпосереднього звернення до

ТЦК, не передбачено. Тому нерідко особи змушені витратити досить тривалий час в ТЦК, що зумовлює, зокрема, бажання шукати корупційні способи швидшого вирішення питань. Слід також відзначити неврегульованість нормативно-правовими актами типових процедур отримання громадянами документів у ТЦК.

У цьому зв'язку пропонується **затвердити постановою Кабінету Міністрів України Примірний регламент ТЦК**, при розробці якого можна використати діючий Примірний регламент центру надання адміністративних послуг [23]. З урахуванням рекомендацій звіту НАЗК [6, с. 78], **в новоствореному регламенті доцільно, серед іншого, визначити:**

– процедури та строки оформлення різних типів документів для громадян (військово-облікових документів, довідок, дозволів тощо);

– можливість оформлення якомога ширшого переліку документів за процедурами надання електронних публічних послуг через Портал «Дія» без особистого контакту громадян з працівниками ТЦК;

– питання керування чергами на основі їх автоматизації з можливістю попереднього запису на прийом, в тому числі за допомогою електронної реєстрації.

Використовуючи Портал «Дія» в контексті цифровізації діяльності ТЦК, слід приділити спеціальну увагу питанням кіберзахисту. Незважаючи на запевнення керівництва Міністерства цифрової трансформації України, частина експертів висловлює сумніви в безпеці цього додатку при потужних кібератаках, на зразок тієї, що відбулася в січні 2022 р. [11]. До того ж, за нещодавно оприлюдненою в медіа інформацією, проведення всіх онлайн-платежів через додаток «Дія» забезпечує компанія, яку Служба безпеки України вважає опосередковано підконтрольною російським резидентам [28]. Отже, потребує вирішення **проблема забезпечення захищеності даних, що обробляються через Портал «Дія»**.

Важливим механізмом запобігання корупції в ТЦК є моніторинг способу життя їх працівників, що наразі активно проводиться НАЗК стосовно керівників даних структур. Разом з тим, слід відзначити **відсутність належної правової бази зазначеного моніторингу**. Загальною правовою основою тут виступає ст. 51–4 Закону України «Про запобігання корупції», згідно з якою НАЗК здійснює вибірково моніторинг способу життя суб'єктів декларування на підставі інформації, отриманої від фізичних та юридичних осіб, а також із засобів

масової інформації та інших відкритих джерел інформації. Закон також передбачає, що НАЗК визначає Порядок здійснення моніторингу способу життя суб'єктів декларування [15]. Такий документ був розроблений НАЗК в 2017 р., але не набув чинності через зауваження Міністерства юстиції України. В результаті НАЗК здійснює зазначений моніторинг, фактично, на власний розсуд за відсутності офіційно встановлених процедур, що ставить під сумнів можливість досягнення та юридичну силу результатів такої діяльності. Крім того, до цього часу взагалі неможливим був аналіз відповідності рівня життя працівників ТЦК задекларованим ними майну і доходам, оскільки ці особи звільнялися від обов'язку подання декларацій на підставі абз. 2–3 ч. 5 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції».

У цьому зв'язку важливим кроком є прийняття закону про *відновлення обов'язкового декларування* низки категорій військовослужбовців, в тому числі працівників ТЦК. Верховна Рада України ухвалила відповідний законопроект, проте він ветоаний Президентом України через наявність корупціогенних норм, за якими наразі не забезпечується відкритий доступ до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [13]. Але крім даного закону доцільно *також затвердити Порядок здійснення моніторингу способу життя суб'єктів декларування*, передбачивши в ньому, серед іншого: механізм вибору суб'єктів декларування для моніторингу, щоб таке дослідження періодично проводилося, зокрема, стосовно усіх керівних працівників ТЦК; перелік інформаційних джерел, що підлягають обов'язковому дослідженню; механізм оцінювання відповідності рівня життя посадових осіб задекларованим ними майну і доходам.

На думку експертів та громадських діячів, корупцію в ТЦК спричиняє також *відсутність дієвих механізмів контролю за рішеннями даних структур* [6, с. 65; 7; 24]. Міністерство оборони України планує удосконалення таких механізмів шляхом створення спеціальних комісій, що будуть ухвалювати рішення про надання особам відстрочки від мобілізації або зняття з військового обліку. Керівниками таких комісій мають бути голови місцевих військових адміністрацій, а до їх складу планується залучати представників цих адміністрацій та об'єднаних територіальних громад. Перехід до цих комплексних рішень розглядається як спосіб мінімізації ризиків корупції [9; 10].

На нашу думку, наведений підхід є доволі сумнівним з погляду антикорупційної ефективності, насамперед, через можливі стійкі особисті зв'язки між керівництвом місцевих військових адміністрацій і ТЦК. Крім того, фактично, буде мати місце втручання в компетенцію ТЦК з боку адміністрацій. Колективні рішення також характеризуються розмиванням персональної відповідальності за них. Натомість, більш дієвим підходом видається *побудова контрольних механізмів, які можна назвати зовнішніми стосовно ТЦК*, через залучення структур, працівники яких, як правило, є особисто нейтральними щодо керівництва ТЦК. Один з таких механізмів передбачений Порядком військового обліку, а саме, щорічні планові перевірки Командуванням Сухопутних військ Збройних Сил України організації та ведення військового обліку в оперативних командуваннях, обласних, районних (міських) ТЦК (не менш як 30 відсотків) [22]. Проте цей механізм можна оцінити як недостатній, знов-таки, через можливий чинник особистих зв'язків.

Тому можна рекомендувати *запровадження періодичних вибіркового перевірок організації та ведення військового обліку в ТЦК представниками управління з питань запобігання та виявлення корупції у Збройних Силах України Апарату Головнокомандувача Збройних Сил України*, до основних завдань якого належить здійснення контролю за дотриманням антикорупційного законодавства в органах військового управління [29]. Доцільно також встановити *обов'язкову детальну підзвітність ТЦК про прийняті рішення щодо надання відстрочок та виключення з військового обліку* перед відповідними структурними підрозділами Генерального штабу та штабу Командування Сухопутних військ Збройних Сил України.

Згідно із законодавством, громадяни України, які призиваються на військову службу, проходять обов'язковий медичний огляд [12]. Такий огляд проводять військово-лікарські комісії (далі – ВЛК) районних (міських) ТЦК, які під час мобілізації мають повноваження виносити щодо військовозобов'язаних постанови, зокрема, про тимчасову непридатність до військової служби або із непридатність до військової служби з виключенням із військового обліку [19]. На підставі цих постанов особи не підлягають призову на військову службу під час мобілізації, тому до значних корупційних ризиків відносять використання службових повноважень лікарями ВЛК ТЦК з метою одержання неправомірної

вигоди при визначенні ступеню придатності військовозобов'язаних до військової служби за станом здоров'я [6, с. 63; 24].

На наш погляд, зазначені ризики в діяльності ВЛК районних (міських) ТЦК спричинені декількома корупціогенними чинниками. Так, персональний склад такої комісії визначається наказом керівника відповідного ТЦК, в тому числі, голова ВЛК – після погодження з головним лікарем районної (міської) лікарні та головою ВЛК вищого рівня. Лікарі й секретар комісії залучаються з місцевих лікувально-профілактичних закладів рішенням голови районної військової адміністрації (виконавчого органу міської ради) за погодженням з головою відповідної штатної ВЛК регіону [19].

Отже, визначальний вплив на формування персонального складу ВЛК районних (міських) ТЦК мають керівники даних центрів. За рішенням цих керівників проводиться медичний огляд військово-зобов'язаних під час мобілізації. Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України не передбачає механізмів ротації лікарів ВЛК ТЦК. В результаті, як зазначається в звіті НАЗК, виникають *стійкі службові та особисті зв'язки між керівниками районних (міських) ТЦК та лікарями ВЛК*, що виступають корупціогенним чинником в умовах підвищеного попиту на документи для виїзду за кордон та уникнення мобілізації [6, с. 63].

Постанови ВЛК ТЦК про ступінь придатності до військової служби оформлюються спеціальними довідками та протоколами, що накопичуються у вигляді Книги протоколів засідань ВЛК. Один примірник довідок долучається як додаток до цієї Книги протоколів. Масив таких документів ведеться та зберігається виключно в паперовій формі, що відкриває можливість внесення прихованих змін до них. У цьому зв'язку в звіті НАЗК йдеться про *непрозорість діяльності ВЛК районних (міських) ТЦК у частині документообігу та прийняття рішень*, що сприяє корупції [6, с. 65].

Доцільно також звернути увагу на *слабкий зовнішній контроль за діяльністю зазначених ВЛК*, що належить до корупціогенних чинників. Зокрема, їх постанови стосовно придатності військовозобов'язаних до військової служби не підлягають затвердженню штатними ВЛК. Ці постанови мають право контролювати ВЛК обласних ТЦК, а також Центральна ВЛК [19]. Проте не передбачено ніяких вимог щодо систематичного здійснення такого контролю, зокрема, перегляду постанов ВЛК районних (міських) ТЦК. Тому він має характер разових акцій, прикладом якої

є запланована на даний час перевірка всіх постанов ВЛК щодо інвалідності та непридатності до військової служби, що були ухвалені в період із 24 лютого 2022 р. та можуть бути пов'язані з корупційними правопорушеннями [5].

Виходячи з розглянутої ситуації, *запобігання корупції в діяльності ВЛК районних (міських) ТЦК вбачається шляхом реалізації наступних рекомендацій:*

- запровадити обов'язкове щорічне оновлення складу ВЛК районних (міських) ТЦК, насамперед, їх голів;
- створити базу даних постанов цих ВЛК із включенням її до Реєстру, забезпечити перехід до оформлення постанов в електронному вигляді з дублюванням в паперовій формі;
- передбачити періодичний вибірковий перегляд постанов ВЛК районних (міських) ТЦК про тимчасову непридатність до військової служби та, особливо, про непридатність до військової служби з виключенням з військового обліку, що можуть здійснювати ВЛК обласних ТЦК;
- забезпечити періодичний вибірковий моніторинг способу життя лікарів зазначених ВЛК.

Висновки. Проведений аналіз засвідчив про наявність комплексу корупціогенних чинників у діяльності ТЦК, усунення яких, на наш погляд, має базуватися на принципах цифровізації, правової регламентації та дієвого контролю.

В напрямі цифровізації можна рекомендувати: сформулювати та затвердити План заходів щодо повного запровадження Реєстру та налагодження електронної взаємодії між державними органами з питань військового обліку; запровадити взяття на військовий облік, зняття та виключення з військового обліку осіб без їх присутності шляхом обов'язкової регулярної актуалізації Реєстру; запровадити оформлення в електронному вигляді повісток про виклик до ТЦК та постанов ВЛК районних (міських) ТЦК зі створенням відповідних баз даних.

При здійсненні цифровізації військового обліку спеціальну увагу необхідно приділити вирішенню проблем забезпечення захисту інформації в Реєстрі, а також відповідних даних, що обробляються через Портал «Дія».

З погляду правової регламентації доцільно: затвердити Примірний регламент ТЦК, визначивши в ньому процедури та строки оформлення документів, якомога ширші можливості такого оформлення за процедурами надання електронних публічних послуг тощо; затвердити Порядок здійснення моніторингу способу життя

суб'єктів декларування, передбачивши в ньому, серед іншого, механізм, що забезпечить такий моніторинг стосовно усіх керівних працівників ТЦК та, вибірково, лікарів ВЛК; запровадити обов'язкове щорічне оновлення складу ВЛК районних (міських) ТЦК, насамперед, їх голів.

Забезпечення дієвого контролю за рішеннями ТЦК вбачається можливим шляхом: побудови зовнішніх контрольних механізмів через залучення структур, працівники яких, як правило, є

особисто нейтральними щодо керівництва ТЦК; встановлення обов'язкової детальної підзвітності ТЦК про прийняті рішення щодо надання відстрочок та виключення з військового обліку; періодичного вибіркового перегляду постанов ВЛК районних (міських) ТЦК про непридатність до військової служби.

Викладені підходи та рекомендації потребують деталізації та розвитку, що зумовлює перспективи подальших досліджень.

Список літератури:

1. В Україні змінять порядок надання відстрочок та створять електронний реєстр. URL: <https://tehnofan.com.ua/2023/08/03/v-ukrayini-zminuyuvaty-poryadok-nadannya-vidstrochok-ta-stvoryuvaty-elektronnyu-rehistr/> (дата звернення: 25.08.2023).

2. Васюк О. У «Дію» повернули послугу зміни місця проживання: як вона працює. URL: <https://suspilne.media/542129-u-diu-povernuli-poslugu-zmini-misca-prozivanna-ak-vona-pracue/> (дата звернення: 05.09.2023).

3. Зінченко О. «Лазівка» закривається: прикордонники отримують доступ до реєстру призовників. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/lazivka-zakrivayetsya-prikordonniki-otrimayut-dostup-do-reyestru-prizovnikiv-2394271.html> (дата звернення: 31.08.2023).

4. Кевлюк В. Охота на військкомів. Як Україна намагалася щось змінити/покривити в царині мобілізації і чому нічого з цього не вийшло. URL: <https://argumentua.com/stati/okhota-na-v-iskkom-v-ukra-na-pamagalasya-shchos-zm-nitipokrashchiti-v-tsarin-mob-l-zats-ch> (дата звернення: 20.08.2023).

5. Корогодський Ю. Радбез доручив перевірити рішення ВЛК про непридатність до військової служби. URL: https://lb.ua/society/2023/08/30/572599_radbez_doruchiv_pereviriti_rishennya.html (дата звернення: 04.09.2023).

6. Корупційні схеми та ризики під час виїзду з України в умовах воєнного стану. Київ : Національне агентство з питань запобігання корупції, 2022. 119 с. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/Koruptsiy-ni-shemy_ta_ryzyku_pid_chas_vyi-zdu_z_Ukrai-ny_v_umovah.pdf (дата звернення: 18.08.2023).

7. Мазур Є. Воєнкомми-мільйонери. Як подолати корупцію в армії. URL: <https://www.liga.net/ua/politics/articles/voenkomy-millionery-kak-preodolet-korruptsiyu-v-armii> (дата звернення: 20.08.2023).

8. Носова Г. Що з електронним реєстром військовозобов'язаних: чи потрібно чоловікам терміново видаляти «Дію». URL: <https://tsn.ua/ato/scho-z-elektronnim-reyestrom-viyskovozobov-yazanih-chi-potribno-cholovikam-terminovo-vidalyati-diu-2315590.html> (дата звернення: 23.08.2023).

9. Павлова К. Можна відстежити кожного військовозобов'язаного: у ТЦК почалися серйозні зміни – незабаром ніхто не зможе ухилитися від служби. URL: <https://kyiv.ukrainianwall.com/uk/105504-mozhna-vidstezhiti-kozhnogo-viyskovozobov-yazanogo-u-tck-pochalisya-seryozni-zmini-nezabarom-nihtone-zmozhe-uhilitisya-vid-sluzhbi> (дата звернення: 27.08.2023).

10. Позбутися людського фактора та корупції: генерал Павлюк про перевірку роботи ТЦК та цифровізацію ЗСУ. URL: <https://vikna.tv/video/ukrayina/general-pavlyuk-pro-perevirku-roboty-tczk-ta-cyufrovizacziyu-zsu/> (дата звернення: 25.08.2023).

11. Прищепя Я., Коваль Д. ЗМІ повідомили про «злив» даних з «Дії», Мінцифри заперечує. Що каже експерт із кібербезпеки. URL: <https://suspilne.media/200097-zmi-povidomili-pro-zliv-danih-z-dii-mincifri-stverdzuje-so-informacia-nadijno-zahisena/> (дата звернення: 25.08.2023).

12. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232-ХІІ / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 25.08.2023).

13. Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану: проект Закону України від 26 липня 2023 р. № 9534 / *Верховна Рада України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1979283> (дата звернення: 12.09.2023).

14. Про Єдиний державний реєстр призовників, військовозобов'язаних та резервістів: Закон України від 16 березня 2017 р. № 1951-VIII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1951-19#Text> (дата звернення: 25.08.2023).

15. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 03.09.2023).

16. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки: Закон України від 20 червня 2022 р. № 2322-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 25.08.2023).
17. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю: наказ Центрального управління Служби безпеки України від 23 грудня 2020 р. № 383 / Служба безпеки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#Text> (дата звернення: 3.09.2023).
18. Про затвердження Положення про базу даних «Відомості про осіб, які перетнули державний кордон України, в'їхали на тимчасово окуповану територію України або виїхали з такої території»: наказ Міністра внутрішніх справ України від 27 вересня 2022 р. № 614 / Міністерство внутрішніх справ України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1319-22#Text> (дата звернення: 29.08.2023).
19. Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України: наказ Міністерства оборони України від 14 серпня 2008 р. № 402 / Міністерство оборони України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08#Text> (дата звернення: 20.08.2023).
20. Про затвердження Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки: постанова Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 154 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-2022-п#Text> (дата звернення: 20.08.2023).
21. Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів: наказ Міністерства оборони України від 28 березня 2022 р. № 94 / Міністерство оборони України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0378-22#Text> (дата звернення: 20.08.2023).
22. Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів: постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1487 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1487-2022-п#Text> (дата звернення: 24.08.2023).
23. Про затвердження Примірного регламенту центру надання адміністративних послуг: постанова Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2013 р. № 588 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2013-п#Text> (дата звернення: 24.08.2023).
24. Ржеутська Л. Як унеможливити корупцію під час мобілізації? URL: <https://www.dw.com/uk/sprava-borisova-abo-ak-unemozhliviti-korupciyu-pid-cas-mobilizacii/a-66367796> (дата звернення: 23.08.2023).
25. Скаврон Б. Корупція та брак боєприпасів: головні проблеми української армії – соціологічне дослідження. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/korupciya-ta-brak-boeprapasiv-golovni-problemi-ukrayinskoji-armiyi-sociologichne-doslidzhennya-2384842.html> (дата звернення: 23.08.2023).
26. Судова практика щодо оскарження видачі повісток. URL: https://jurliga.ligazakon.net/aktualno/13228_sudova-praktika-shchodo-oskarzhennya-vidach-povstok (дата звернення: 02.09.2023).
27. Ткаченко В. Має готуватися завчасно, а не виписуватись при вас: юрист розповіла, чи можуть заповнювати повістку перед врученням. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20230321-maye-gotuvatysya-zavchasno-a-ne-vypysuvatys-pry-vas-yuryst-rozpozivila-chy-mozhut-zapovnyuvaty-povistkupered-vruchennyam/> (дата звернення: 30.08.2023).
28. У ЗМІ почала зникати інформація про скандал довкола онлайн-казино PIN-UP, підконтрольного росіянам. URL: <https://podrobnosti.ua/2479536-u-zm-pochala-znikati-nformatsja-pro-skandal-dovkola-onlajn-kazino-pin-up-pdkontrolnogo-rosjanam.html> (дата звернення: 07.09.2023).
29. Управління з питань запобігання та виявлення корупції у Збройних Силах України. URL: <https://www.mil.gov.ua/ministry/struktura-generalnogo-shtabu/upravlinnya-z-pitan-zapobigannya-ta-viyavlennya-korupczii.html> (дата звернення: 02.09.2023).

Komashko V.V., Kravchenko S.O. CORRUPTOGENIC FACTORS IN ACTIVITY OF TERRITORIAL CENTERS FOR STAFFING AND SOCIAL SUPPORT AND WAYS OF THEIR ELIMINATION

The article is devoted to identifying the complex of corruptogenic factors in activity of territorial centers for staffing and social support (next – TCS) and substantiation of the approaches and recommendations for their elimination. As determined, these corruptogenic factors are related to non-transparency and insufficient regulation of procedures of TCS activity, weak external control over their decisions, obligatory personal contacts between citizens and TCS servants. It is proposed to eliminate corruptogenic factors on the base of principles of digitalization, legal regulation and effective control.

As for digitalization direction, it is recommended: to form and approve the Action plan for full introduction of the United State Register of Recruits, Persons Liable for Military Service and Reservists (next – Register) and establishment of electronic interaction between state authorities in the field of military registration; to introduce inclusion in military registration, removal and exclusion from military registration without physical presence of persons through obligatory regular update of Register; to introduce creation of summonses to TCS

and resolutions of military-medical commissions (next – MMC) under district (city) TCS in electronic form with establishing appropriate databases. The necessity is emphasized to pay special attention to solving problems of warranting information security in the Register and appropriate data processed through the United State Web-portal of Electronic Services ‘Diia».

From viewpoint of legal regulation, it is recommended: to approve the Model rules of TCS with determination of procedures and deadlines for execution of documents, opportunities of such execution as widely as possibly in form of electronic public services etc.; to approve the Procedure for monitoring of lifestyle of persons under declaring, to include in this Procedure, among others, the mechanism providing such monitoring directed to all executives of TCS and selectively to medical officers of MMC; to introduce obligatory annual updating the composition of MMC under district (city) TCS, first of all, concerning their chiefs.

Providing effective control over decisions of TCS is proposed by means of: building external mechanisms of control through involvement of structures, members of which are as a rule personally neutral in relation to executives of TCS; establishing obligatory detailed accountability of TCS for decisions related to deferments and exclusion from military registration; periodical selective revising of resolutions of MMC under district (city) TCS on unsuitability to military service.

Key words: *territorial centers for staffing and social support, corruptogenic factors, military registration, military-medical commissions, electronic register of persons liable for military service, legal regulation of military registration.*